

ARHEOLOŠKA POT PRI SV. PETRU

V objemu Temenice in Mirne

www.trebnje.si/pohodni.htm

ARHEOLOŠKA PO

Gorenji Mokronog in njegova okolica s kraji, ki odražajo verske predstave

T PRI SV. PETRU

GORENJI MOKRONOG

Debenško hribovje južno od Mokronoga ni visoko, a ima strma pobočja, ozke in močvirne doline ter je zato težko prehodno. To so naravne danosti, ki jih v dobrih časih nihče ne ceni, postanejo pa odločilne, ko je osebna varnost najvažnejša. Propadanje rimskega cesarstva v 4. in 5. st. so spremljale pogoste državljanske vojne in vpadi posameznih ljudstev, ki so si obetali vojni plen ali pa celo naselitev v zanje sanjskih deželah. Cilj je bila zlasti še vedno bogata Italija. Domačini so se zato začeli umikati v bolj odročne kraje in eno takšnih pribežališč je postalo Debenško hribovje. Tu se jim je posrečilo preživeti še v čas po dokončnem propadu zahodnorimskega cesarstva in začasne naselitve različnih germanskih ljudstev, dočakali so prihod Slovanov in od njih dobili ime Vlahi. V naslednjih stoletjih so se oboji spojili v nov rod slovanskega jezika, a z močnimi izročili o starejših časih. Predslovanska vodna imena so na Slovenskem značilna zgolj za velike reke, a posebnost okolice Mokronoga je v tem, da taka imena nosijo tudi številni majhni potoki (npr. Sotla), kar brez dolgotrajnega skupnega življenja Vlahov in Slovanov ne bi bilo mogoče. Tudi izročilo o leseni cerkvi prvih kristjanov na Gorenjem Mokronogu je preživelo srečanje obojih. Ali je potem ujemanje usmeritve grobov na Vrajskem bregu in cerkvene osi bližnjega Sv. Petra še zgolj golo naključje?

Gorenji Mokronog je burkal domišljijo že v 19. stoletju. Tako je še vedno izredno živa legenda o svetih bratih, Cirilu (Konstantinu) in Metodu, ki naj bi se na svoji poti v Rim ustavila v Gorenjem Mokronogu in maševala v tamkajšnji romanski rotundi - kostnici. Notica je seveda umetno vnešena v zavest ljudi preko takrat prvega slovenskega časopisa Kmetijske in rokodelske novice. To je bila preprosta reakcija na politične razmere. Pod vplivom takrat nastajajočega panslavizma je bilo v visokosrednjeveško romansko rotundo povsem samovoljno vpeto še maševanje slovanskih apostolov iz 9. stoletja. In kaj kažejo prve terenske raziskave?

Skupek najdišč na Gorenjem Mokronogu (Sv. Peter, Vrajski breg, Grad) predstavlja zgodovinski zapis, ki na Slovenskem nima para. Njegova pripoved namreč teče o dveh slabo poznanih dobah, ki pa sta zelo pomembni za poznavanje slovenske zgodovine: o prehodu iz vlaške pozne antike v slovanski zgodnji srednji vek ter o nastanku mogočnega fevdalnega gradu.

19. st. je čas rojevanja novodobnih slovenskih narodnih mitov. Eden med njimi je tudi predstava o srednjeveški družbi na Slovenskem, za katero naj bi bil značilen izkoriščevalski odnos pohlepni nemških graščakov, ki so ubogemu slovenskemu tlačanu brezobzirno odvzeli celo zadnji belič. Prostor grajskih razvalin Gorenjega Mokronoga pa nakazuje drugačno zgodbo. O staroslovanskih koreninah gradu in o poslednji bitki z upornimi kmeti, med katerimi so bili lahko tudi tisti iz bližnje Nemske (danes Slovenske) Vasi.

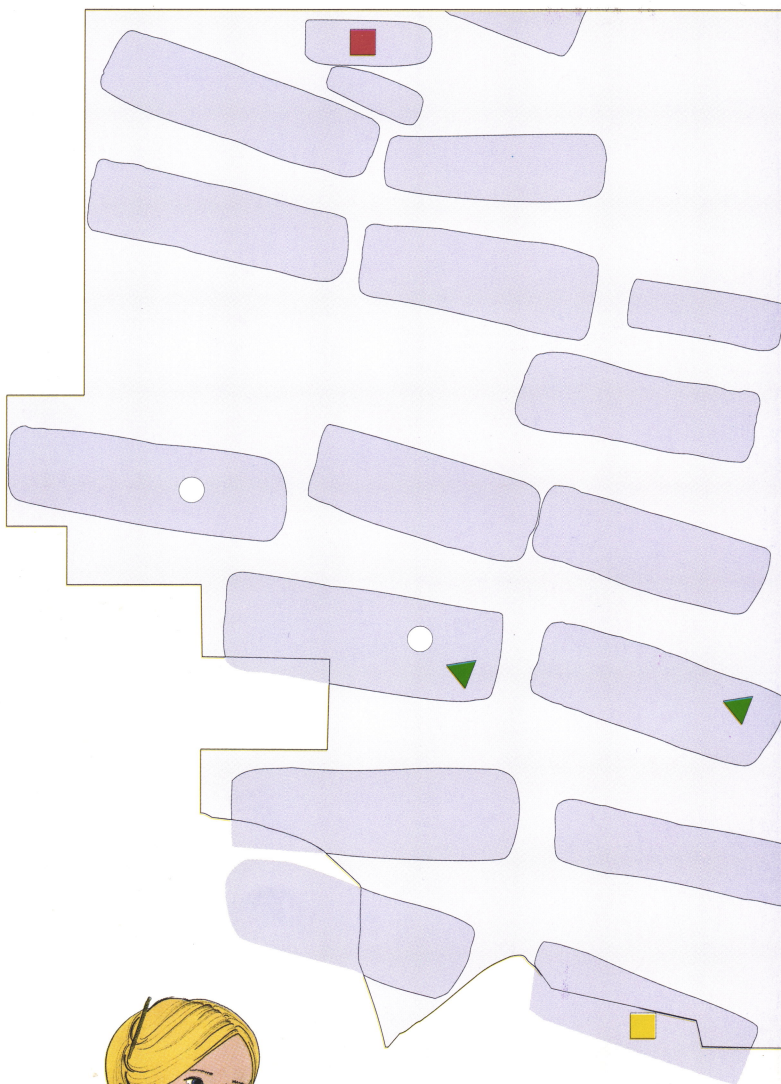
Tudi poganski Slovani so pustili svoje sledove. Slutimo jih lahko v skupku treh svetih imen. Podobne poznamo tu in tam iz slovanskega sveta. Na Dolenjskem so tu prvič dokazana. Gre za ledinsko ime Ragac (Rogatec), Sveti Vrh z Marijino cerkvijo, (Gorenji) Mokronog s Sv. Petrom. Gre za kraje kjer so čestili bogove neba, zemlje ter ognja in vode.

VRAJSKI BREG

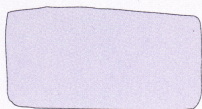
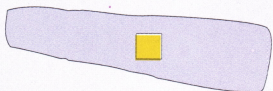
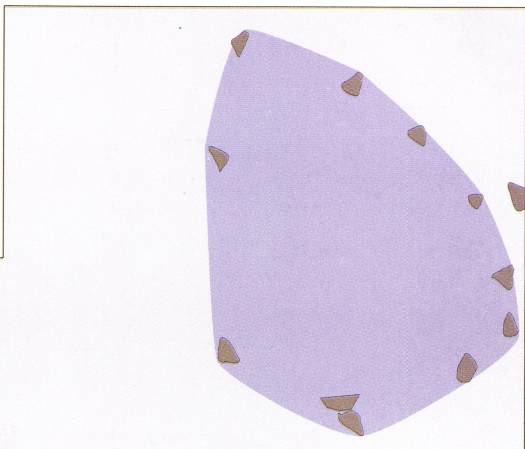
“Vrajk” ali “Vrajski breg” je narečna izpeljava mestnika imena “v raju”. Raj, ki kristjanom pomeni nebesa, je poganom pomenil deželo, v katero po smrti odidejo duše. Tu so od druge polovice 19. st. dalje pri zemeljskih delih večkrat naleteli na okostne grobove, v zadnjem času predvsem pri kopanju peska. Poleg tega je ljudsko izročilo bajalo o leseni cerkvici prvih kristjanov, ki naj bi stala tam nekje.

Arheologov pogled na ostanke lesene stavbe.

Načrt izkopa z risbami odkritih predmetov na Vrajskem bregu.

0

5 m

Vsi grobovi so bili vkopani v vzhodno pobočje, v ravnici vrh grebena jih ni bilo. Pač pa so bili tam ostanki manjše okroglaste lesene zgradbe, ki jo nakazujejo sledi dvanajstih jamic za stojke. Misel, da gre za skrajno preprosto cerkvico, o kateri govori izročilo, se ponuja kot povsem verjetna.

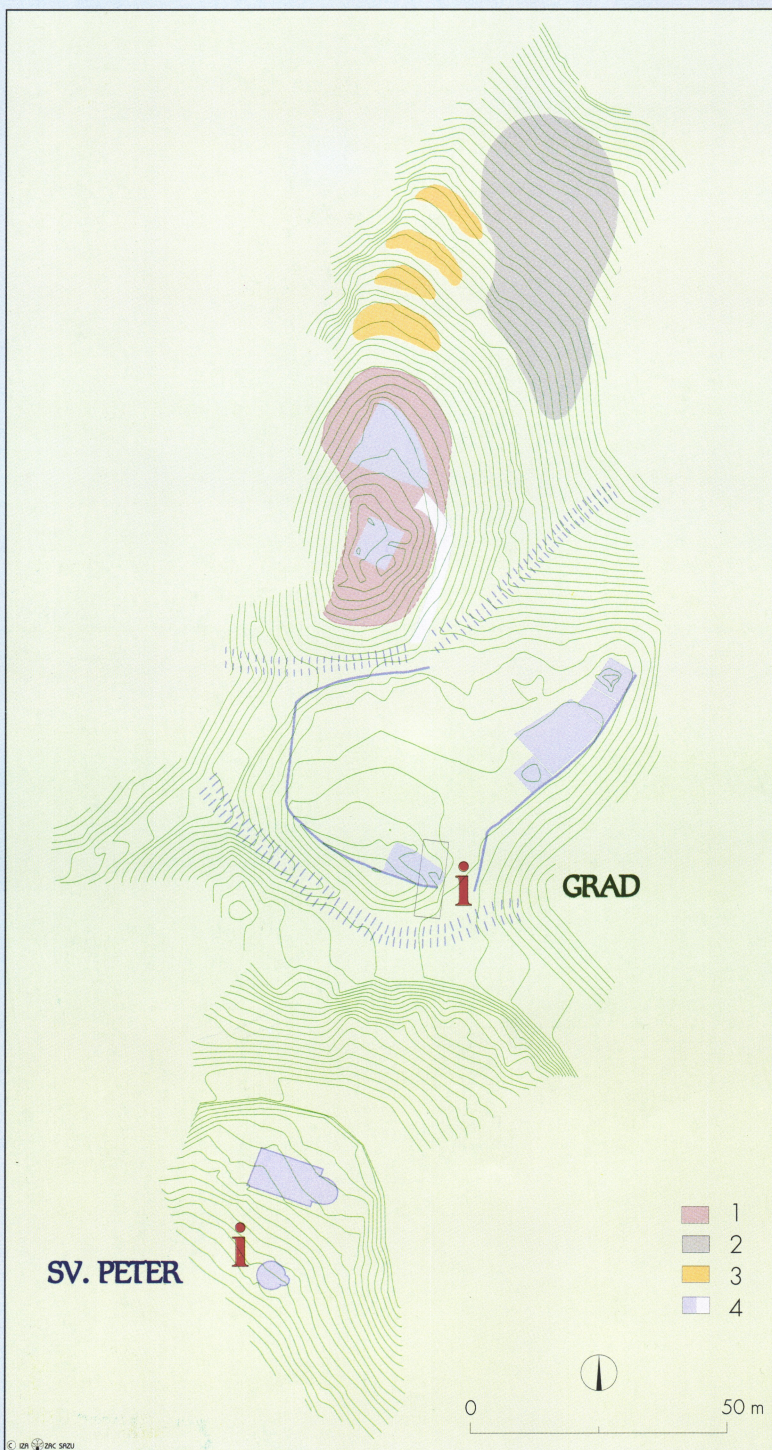
Govori o času, ko je cerkvena organizacija s šolanimi duhovniki propadla, ostali so samo še ljudje iz ljudstva, ki so prevzeli njihovo vlogo. S stališča uradne cerkve je šlo za nepravoverno posnemanje. A kot so bili ljudje zadovoljni z leseno kolibo, ki jim je zamenjala pravo cerkev, tako so bili zadovoljni z neizobraženim vaškim duhovnom, ki jih je krstil. Ko so konec 8. st. v Panonijo vojaško posegli Franki ter njihovi zavezniki, so celo tam še naleteli na nepismene duhovnike, kot jih imenujejo pisni viri.

Poznamo le severozahodni rob grobišča. Ostali del je še neraziskan. Izkop na južnem robu peskokopa je odkril okostno grobišče s 15 ohranjenimi in 5 uničenimi oz. delno ohranjenimi pokopi. Pravokotaste grobne jame so bile usmerjene proti vzhodu jesenskega sonca in plitvo vkopane v podlago iz preperelega dolomitnega peščenjaka. V grobovih so bili maloštevilni a značilni pridatki iz konca 6. in 7. stoletja: dva bronasta uhana s košarico, nogi poznoantičnih čaš, ki so ju drugotno uporabili za otroško ropotuljico, dve železni pasni sponi, valjaste in okrogle jagode iz steklene paste ter karneola.

Analiza okostnih ostankov nekdanjih prebivalcev je včasih prav izpovedna. Zanimivo je, da je največ pokojnikov umrlo v dobi od 30 do 40 let, medtem ko starosti 60 let ni nihče presegel. Verjetno je to posledica trdega življenja, ki ga kaže tudi opažanje, da so ženske prenašale težka bremena na glavi. Nekega moškega je že v mlajših letih mučil artritis, pojavljajo se tudi slabo naravnani zlomi. Vsaj dva moška sta si bila v verjetni sorodstveni povezavi, ki jo nakazuje kljukast nos. O skromnih razmerah priča tudi to, da si ženske niso mogle privoščiti niti para uhanov, kot je bil sicer običaj, ampak so nosile le še po enega. Tudi njihove ogrlice so imele samo nekaj pisanih jagod. Denarja za nakupe ni bilo več, zelo verjetno pa tudi trgovcev noga sem ni zanesla. Ostale so le še dragocenosti iz mamine skrinjice. In potem je zmanjkalo še teh.

GRAD

Zemljišče je zelo razgibano in kaže sledi številnih človekovih posegov. Možnost, da najdiščno površino raziščemo kot artefakt, se je z moderno geodetsko tehnologijo digitalnega zapisa ponudila skorajda sama od sebe. Računalniško smo ustvarili podobo, ki navidezno posnema pogled iz zraka. Tako smo lahko sestavili posamezne člene zemljišča v širše celote. V povezavi s terenskimi najdbami predmetov je mogoče podati grobo razlago oblikovanja

Načrt poselitvenih ostankov:

*1 - prazgodovinsko gradišče
2 - vlaška naselbina*

*3 - zgodnesrednjeveške terase
4 - srednjeveški grad in cerkev*

najdišča (1 - prazgodovinsko gradišče, 2 - poznoantična naselbina, 3 - zgodnjesrednjeveške pribežališčne terase, 4 - srednjeveški grad in cerkev).

Raziskave so pokazale, da je na najvišjem delu grebena najprej nastalo prazgodovinsko gradišče. Na severni in južni strani je še slutiti ostanke roba nasipa, na zahodni ga zaradi izredno strmega, skoraj prepadnega pobočja, najverjetneje niti nikoli ni bilo. Vsaj v času od 5. do 7. st. je na nekoliko zložnejšem delu severovzhodnega pobočja stala vas Vlahov, ki so pokopani v Vrajskem bregu. Poskusni izkop je pokazal ostanke najmanj dveh stavbnih obdobj. Zgradbe starejšega so propadne v požaru. Umetnosti žganja apna niso več poznali, njihove hiše so bile lesene. V obdobju od 7. do 9. st. so odmaknjeno vasico zapustili in se preselili drugam. Kam, še ne vemo. Severno od gradišča so stopničasto prečno v greben vkopane štiri zgodnjesrednjeveške terase, ki pa so mlajše od vlaškega naselja. Zdi se, da so jih domačini uporabljali kot občasno pribežališče v nemirnih časih madžarskih vpadov konec 9. st. in v prvi polovici 10. stoletja. S tem je prostor dobil še bolj izrazito obrambno vojaški pomen, ki so ga izkoristili tudi pri postavitvi srednjeveškega gradu.

Ruševine nekdanjega gradu (Gorenji Mokronog) ležijo na grebenu med dvema izviroma potoka Laknica. Na najvišjem mestu so graditelji postavili prvi zidani stolp. V njegovi okolici so se od 10. do 16. st. neprenehoma kopičili odlomki razbitih posod, ki tako pričajo o tamkajšnjem življenju. Grajske prebivalce pisni viri omenjajo prvič leta 1137. Tedaj je bil tu eden najpomembnejših dolenskih gradov. Ko pa so postavili spodnji grad v sedanjem Mokronogu, je zaradi razlikovanja sčasoma dobil vzdevek Gorenji. Grajski stolp z ograjenim dvoriščem na vrhu grebena je v dobršni meri uničil sledove starejše poselitve. Od ravnice južneje, je grad ločeval obrambni jarek. Tudi ravno predgradje je bilo obzidano in proti jugu utrjeno z globokim obrambnim jarkom. Na vzhodni strani so vidni sledovi zidanih stavb, na jugu pa je bil ob vhodu obrambni stolp, ki je bil arheološko delno raziskan.

V žganinski in ruševinski plasti so bili najdeni deli kuhinjske in pivske posode ter lončene peči. Na hodni površini so bile odkrite kamnite topovske krogle, nad njo pa plast žganine z ostanki zgorele lesene ploščadi. Zoglenela bruna kostanjevega lesa so bila narejena iz debel, ki so rasla vsaj še leta 1515. Po požaru, katerega vzrok bi bil lahko veliki kmečki upor leta 1573, stolp ni bil več obnovljen. Valvasorjev bakrorez kaže grad kot razvalino.

SV. PETER

Župnija Gorenji Mokronog je obstajala že leta 1249, ko je v ustanovni listini cistercijskega samostana v Kostanjevici na Krki med pričami podpisan tudi tukajšnji župnik Oton. Leta 1331

Arheološki izkop je pod grmovjem odkril ruševino obrambnega stolpa, pod njo ostanek zgorele ploščadi, na dnu pa kamnite topovske krogle zadnjih branilcev.

je vojvoda Oton Habsburški podaril patronat nad župnijo kostanjeviškemu samostanu, kar je potrdil tudi oglejski patriarh. Leta 1780 so njen sedež prenesli k cerkvi sv. Križa v bližnjem Trebelnem.

Cerkveni areal sestavljata cerkev sv. Petra in nekdanj v obzidje pokopališča ujeta kostnica s kapelo sv. Mihaela. Cerkev je iz 12. stol. z ohranjenim romanskim okencem. Iz obdobja gotike so se ob šilastoločnem kamnitem portalu ohranili še zazidani trlistni okni in na severni fasadi ladje del stenske slike Kristusa trpina. Tristrano zaključen prezbiterij je iz začetka 17. stol. V drugi polovici 18. stol. so raven lesen strop v ladji zamenjali z obokanim. Ob zahodni fasadi ladje so prizidali zvonik, k severni pa prislonili zakristijo. Iz tega časa je tudi cerkvena oprema. Manjša arheološka izkopavalna akcija ob severni strani cerkve je odkrila 34 pokopov, grobne jame so bile navkljub nadvse natančnemu izkopavanju v vseh primerih zabrisane oz. prekopane. Zanimiva je preusmeritev smeri pokopa iz starejše - "tradicionalne" (vzhod - zahod), v mlajšo - "z nogami proti cerkvi", ki se je glede na najstarejše pridanke mlajše faze (svete podobice, novci)

morala zgoditi v začetku 16. stoletja. V začetku 18. stoletja so pokopališče prenesli v Trebelno. Starejša faza grobov žal nima nobenih zanesljivih datacijskih elementov, je pa vsaj delno starejša od južne stene cerkvene ladje. Ta namreč stoji na enem od grobov.

V strmem bregu nad cerkvijo stoji kostnica iz 12. stol. Romanska rotunda ima na jugovzhodni strani nižjo polkrožno apsidno. V spodnjem prostoru so shranjevali kosti, ki so prišle na dan ob prekopavanju grobov, zgoraj je obokana kapela sv. Mihaela.

Med leti 1335 in 1372 so obok po zaslugi gospodov Svibenjskih iz bližnjega gradu Gorenji Mokronog obogatili s križno potekajočimi rebri, ki slone na kockastih konzolah s poševno odrezanimi stranicami. Vzor za tovrstno obočno shemo je prišel iz župnijske cerkve v Svibnem.

Ime Mokronog se je prvotno nanašalo na grad in cerkev sv. Petra v današnjem Gorenjem Mokronogu. V staroslovanskem obdobju so tam častili božanstvo neba, ki je med drugim skrbelo tudi za dež. Vdolbine v skalah, ki jih ljudje razlagajo kot odtise božje noge, so poznane širom po svetu. Voda iz vdolbine velja za čudodelno.

Na takih mestih so pogosto gradili cerkve; krščanska zamenjava za nebesnega boga je večkrat sv. Peter. Tudi cerkev sv. Petra v Gorenjem Mokronogu je sezidana na skali. Zelo verjetna je misel, da je bila na tej skali nekoč vdolbina v obliki stopala, ki jo je napolnjevala mokrota. V njej so ljudje lahko videli sled boga Mokronoga, ki jim je nosil dež in življenje.

Besedilo:	<i>Uroš Bavec, Tomaž Golob, Andrej Pleterski</i>
Fotografije:	<i>Uroš Bavec</i>
Karte:	<i>Mateja Belak</i>
Zemljevid:	<i>Topografska karta merila 1:25 000, © Geodetska uprava Republike Slovenije, 1995. Dovoljenje za uporabo podatkov Geodetske uprave Republike Slovenije: št. 90411-292/1999-2 z dne 06.12.99</i>
Geodezija:	<i>Geoid d.o.o.</i>
Risbe predmetov:	<i>Andelka Fortuna</i>
Risba noše:	<i>Tamara Korošec Lavrič</i>
Zasnova in realizacija:	<i>Studio 5 Mirna</i>
Priprava in tisk:	<i>Marginalija d.o.o.</i>
Izdajatelj in založnik:	<i>Zavod za varstvo kulturne dediščine Novo mesto</i>